

Fekete Csaba

Szakaszolt zsoltárok az Öreg graduálban*

Az Öreg graduálban a CIV. (103.) zsoltár 25. verse után (a II. szakasz kezdetén) a bibliai szöveg megbővül egy félsorral.

Fekete Csaba református lelkész a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár (Debrecen) tudományos főmunkatársa, a ReZeM elnöke.

Vizsolyi Biblia

Ez nagy ßeles tenger, mellyben
vadnac bámlálhatatlan úßó állatoc,
és apró állatoc nagyockal egybe.

Öreg graduál

*Aldgyad, én lelkem, az Vrat,
ki igen fel maga fztaltatot*
a']zeles [= széles] tengeren: Mellyben
vagnak]zámlalhatatlan u]zo állatok,
és apro állatok nagyokkal egybe.

A kiegészítő dőltbetűs szavak a mediatio előtt nem hozzáköltésből erednek, hanem a zsoltár kezdőverséből valók. A második szakasz kezdetén a graduál szerkesztője —Keserűi Dajka János (1580 k.–1633) udvari prédikátor és erdélyországi püspök— értelemszerűen hozzáigazította a 25. vers elejét a zsoltár megismételt kezdetéhez, vagy már így találta a zsoltárszöveg eme részletét az akkor még élő hagyományban. A vers második fele és az összes többi vers azután szó szerint azonos a Vizsolyi Biblia szövegével. A kezdővers ilyen megismétlése az Öreg graduálban —illetve egyes protestáns graduálokban— hazai sajátosság.

Az Öreg graduál CIX. (108.) zsoltárának 22. versében a zsoltárszöveg ismétléses bővítése még egyértelműbb. Itt a szövegen nem is kellett a szerkesztőnek módosítania. (A graduálban a zsoltárok versei számozatlanok, de alább a könnyű visszakeresés kedvéért a Vizsolyi Biblia szerint közlöm a számozást).

Vizsolyi Biblia

Mert ßegény vagyoc és ßükölködő,
És az én ßiuem én bennem
meg]ebe]fittetett.

Öreg graduál

*En ditséretemnek I]tene:
Ne halgas kérlek tégedet.*
Mert szegény vagyok és]ükölködő:
Es az én]zivem én bennem
meg]ebe]fittetett.

* Készült a Régi magyar szövegek nyelvi- és művelődéstörténeti magyarázata, kiadása című tervmunka (OTKA T 029146) támogatásával. Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár.

E zsoltárversben a dőlt betűs bővítmény nem más, mint a Vizsolyi Bibliában a zsoltár legelső verse, amely teljes egészében megismétlődik a graduálban a 22. vers előtt; így az I. és II. szakasz kezdete szó szerint azonos.

Egyes zsoltárok szakaszolása, divíziók beiktatása legújabbban is szokás. A II. vatikáni zsinat után a Liturgia Horarum minden eddigénél rövidebb részekre bontja a hosszabb zsoltárokat, akár hat szakaszra is. Az Öreg graduálban nem ezzel a XX. századi megoldással van dolgunk.¹

Tizennégy zsoltárban alkalmazza az Öreg graduál a két szakaszra, illetve két zsoltárban (31., 89.) a három szakaszra bontást. Ezek a zsoltárok (a héber Biblia számozása szerint): 9., 18., 31., 35., 37., 68., 71., 78., 89., 94., 102., 104., 109., 118. A második, illetve a harmadik szakasz mindenkor az *Eiusdem Psalmi continuatio* közbeiktatott feliratot viseli a megelőző szakaszt lezáró doxológia kezdőszavai után. A szakaszolás feltűnően hiányzik egyes hosszabb zsoltárokból. Ezért tehát föl sem vetődhet, hogy a zsoltár hosszúsága miatt valamilyen ésszerű megfontolás döntött ebben a kérdésben. Azt vélhetjük, hogy inkább a liturgikus gyakorlatban rejlik a szakaszolás magyarázata. Eldöntetlen, hogy a hazai késő középkor folyamatosan megőrzött szokása érvényesült-e, vagy pedig valamilyen újabb XVI. századi elgondolás?

A középkori világi zsolozsmában még egyáltalán nem voltak szokásosak a divíziók. Nincs szakaszolás többek között a hazai kódexekben sem, amelyek a hazai szerzetesrendek belső rendjéhez kapcsolódtak egykor, vagy nincs például az Eperjesi, a Spáczay, vagy a Batthyány/Ráday graduálban sem.

Megvolt viszont bizonyos zsoltárokból a divízió (in 2) a bencések monasztikus hagyományában. Ehhez a megoldáshoz a naponta elimádkozott zsoltárok egyenletes elosztása érdekében folyamodtak. Például a virrasztó zsolozsmában naponta 12, azaz hetente 84 zsoltárt és zsoltárszakaszt imádkoztak, ehhez kilenc zsoltárban alkalmaztak divíziót. Szent Benedek *Regulájának* 18,6. pontja szerint vannak divíziók a 9. és 17. zsoltárban, ezen kívül a 18,16. pont szerint még a 138., 143., 144. zsoltárokból is. A 18,21. pont szerint a vigília hosszabb zsoltárait is felezték, de ezek sorszámát a *Regula* nem nevezi meg.

Az Öreg graduál szakaszolása (dividálás) talán folytatta a hagyományos beosztást. Feltételelesen esetleg visszavezethető volna a hazai bencések monasztikus gyakorlatára. Erre azonban jelenleg közvetett bizonyítékunk sincs. (Debrecenben, a Református Kollégium könyvtárában írom ezeket a sorokat, s közben kilátok az udvari homlokzatra, amelyen az Orando et laborando² jelmondat díszlik. A kollégium megmaradt legkorábbi pecsétén is ugyanez a jelmondat

¹ Dobszay László: „A római officium”, *Magyar Egyházzene* V (1997/1998) 133–152. — Irodalommal. A tanulmány a *Musik in Geschichte und Gegenwart* című lexikon „Offizium” cikkének magyar változata. — Dobszay Lászlótól ezen túlmenően is kaptam személyes tanácsokat és tájékoztatást, ezeket itt is megköszönöm.

² Egyszer egy írországi bencés szerzetestől is kérdeztem a jelmondat eredetét. Azt mondta, amit valahol diák koromban olvastam, hogy valószínűleg Ágostonra vezethető vissza. Határozottan állította, hogy a régiebb és helyesebb alak nem az „ora et labora”, hanem az, ami Debrecenben látható. A jelmondatot Berkesi Sándor megzenésítésében a Kántus bevonuláskor szokta énekelni.

olvasható; holott sem Debrecenben, sem a közvetlen környéken nem tudunk középkori bencés kolostorról.) A hazai középkor megtartott, de fokozatosan elhomályosult öröksége lehet, legalább fő vonalaiban, az Öreg graduálban található szakaszolás. Bemutatására alább a monasztikus zsolozsmában szokásos divíziók a Vulgata versszámozása³ szerint a szakaszok kezdő versének teljes szövegével következnek, párhuzamosan pedig az Öreg graduálbeli zoltárszöveg.

*

Psalmus IX. (9.) E zoltár szakaszolásában az Öreg graduál nem a monasztikus hagyományt követi szorosan, máshol felezi a zoltárt. Ennek oka lehet az is, hogy a latin és a héber szöveg nem mindenütt felel meg egészen pontosan egymásnak, és helyenként emiatt a szakasz kezdete esetleg suta vagy értelmetlen. (Amint fentebb mondtam, a zárójeles versszámozás a Vizsolyi Bibliát követi.)

Öreg graduál

Vulgata

I. Dicsirem az Vrat tellyes űzivemből: Hirdetem minden te csuda tételidet ...	Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.
II. Kőnyörűly én raytam Vram, és űzabadits meg engemet az halálnak kapuiból:	Miserere mei, Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis. Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion. (14–15)

Lásd meg nyomoruságomat
Mellyet űzenvedek ellenűjegimtől ... (13)

A monasztikus hagyományban szokásos
divíziós határ hátrább van néhány verssel:

Exsurge, Domine, non confortetur homo.
Iudicentur gentes in conspectu tuo. (20)

Psalmus XVIII. (17.) E zoltár II. szakasza is hátrább kezdődik az Öreg graduálban, mint a monasztikus gyakorlatban.

Öreg graduál

Vulgata

I. Szeretlek tégedet oh én Vram űftenem, tellyes űzivemből, mint én erőűjegemet: Mert te vagy énnékem kőűziclám, erős váram, és meg űzabaditom.	Diligam te, Domine, fortitudo mea. Dominus firmamentum meum et refugium meum et liberator meus.
--	--

³ Néhány helyesírási eltéréssel a következő kiadást használtam, mely a *Liber Psalmorum iuxta Septuaginta emendatus* és a *iuxta Hebraicum translatus* szövegét párhuzamosan közli: *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*. Rec. Robertus Weber. Stuttgart, 1969, Württembergische Bibelanstalt. ld. még a hagyományos liturgikus szöveghez: *Psalterium latino-hungaricum*. 2. kiadás. Bp. 1999!

II. En Vram Istenem te gyújtod meg
 az én szövénekemet:
 Es megh világojtod,
 az én jétéfégemet. (28)

Quoniam tu illuminas
 lucernam meam, Domine,
 Deus meus, illuminas
 tenebras meas. (29)

A monasztikus hagyományban a II szakasz:

Cum sancto sanctus eris,
 et cum viro innocente innocens eris. (26)

Psalmus XXXI. (30.) Ez az egyik olyan zsoltár, amelyet az Öreg graduál három szakaszol, a monasztikus hagyományban ez nem szokásos. A hazai gyakorlat (az esztergomi ritus) szerint a zsoltár első öt verse (a Vulgata szerint hat verse) tartozik a komplétába. Az első szakaszra alább még a kéziratok graduálok miatt visszatérek.

Öreg graduál

Vulgata

I. Te benned biztam Vram kérlek
 joha megh ne gyaláztajjam:
 Az te igazságodban szabadíts meg engemet.
 II. Könyörűly rajtam Vram
 mert nyomoruágom vagyon:
 Meg hinvadot bánat miat az én orczám,
 az én lelkem és az én hajam meg apadot. (9)
 III. Mely igen bősfeges
 óh Vr Isten az te jóvöltod
 mellyet külön töttél az téged félőknek:
 Es mellyet meg adtál azoknak
 kik te benned biznak,
 az embereknek fiai előtt. (19)

In te, Domine, speravi,
 non confundar in aeternum.
 In iustitia tua libera me.
 Miserere mei, Domine,
 quoniam tribulor.
 Conturbatus est in ira tua oculus meus,
 anima mea et venter meus. (10)
 Quam magna multitudo
 dulcedinis tuae, Domine,
 quam abscondisti timentibus te.
 Perfecisti eis,
 qui sperant in te,
 in conspectu filiorum hominum. (20)

Psalmus XXXV. (34.) E zsoltárt az Öreg graduál szakaszolja, a monasztikus hagyomány nem.

Öreg graduál

Vulgata

I. Perelly Vram az én velem perlőkkel:
 Es harczoly az én velem harczolokkal ...
 II. Fel támadtanak én ellenem
 az hamis tanuk:
 Es az mellyeket nem tudtam
 Azokat kérdezték én tőlem. (11)

Iudica, Domine, nocentes me,
 expugna impugnantes me.
 Surgentes
 testes iniqui,
 quae ignorabam,
 interrogabant me. (11)

Psalmus XXXVII. (36.) E zsoltár szakaszolásában megegyezik a monasztikus hagyomány és az Öreg graduál gyakorlata. A magyar szöveg a második szakasz kezdetén a kéziratosságban (a kéziratost protestáns graduálok zsoltáiraiban) meglehetősen gyakori vocativus funkciójú ó + megszólítás fordulattal bővül a Vizsolyi Biblia szövege.

Öreg graduál

I. Ne boffzonkodgyál az Iſtentelenekre:
Se ne irigykedgyél
az gonofzul cselekedőkre.
II. Tavozzá el óh te haladó ember
az gonofztul, és cselekedgyel jót:
Es maradandó léfzez mind örökke. (27)

Vulgata

Noli aemulari in malignantibus,
neque zelaveris
facientes iniquitatem.
Declina
a malo, et fac bonum,
et inhabita in saeculum saeculi. (27)

Psalmus LXVIII. (67.) E zsoltár szakaszolásában megegyezik a monasztikus hagyomány és az Öreg graduál gyakorlata.

Öreg graduál

I. Kellyen fel az Vr Iſten,
és oſzollyanak el az ő ellenfégi:
El fuffjanak az ő ortzája elől,
kik gyűlölik őtet.
II. Aldot légyen az Vr,
ki minden nap meg ajándékoz minket:
Mert ő minékünk meg ſzabadító Iſtenünk. (19)

Vulgata

Exsurgat Deus
et dissipentur inimici eius,
et fugiant, qui oderunt eum,
a facie eius.
Benedictus Dominus die quotidie,
prosperum iter faciet nobis,
Deus salutarium nostrorum. (20)

Psalmus LXIX. (68.) E zsoltárt szakaszolja a monasztikus hagyomány, nincs szakaszolás az Öreg graduálban. A 13. verset azonban két sorpárra tagolja. Lehetséges, hogy ez a dividálás szokásával összefügg, és helyenként alkalmaztak divíziót a hazai protestáns gyakorlatban is.

Öreg graduál

I. Szabadits meg Vr Isten engemet,
szabadits meg mert ſok háboruſágok
fogtanak kőnyűl engemet:
Mind az én halálomig.
[II.] Iſten az te irgalmaſſágodnak ſokſágában
halgas meg engemet:
Az te ſzabadításod felől való
ígéretnek igalſágában. (13^b)

Vulgata

Salvum me fac, Deus,
quoniam intraverunt aquae
usque ad animam meam.
Exaudi me, Domine,
quoniam benigna est misericordia tua.
Secundum multitudinem miserationum
tuarum respice me. (17)

Psalmus LXXI. (70.) E zsoltárt az Öreg graduál szakaszolja, a monasztikus hagyomány nem.

Öreg graduál

I. Te benned bizom, Vram,
ne [szégyennüllyek meg] Jo[ha]:
Az te igaffágod [szerént, ments meg,
és [zabadits meg engemet.
II. Fel magajztaltatott, óh Vr I[sten,
az te igaffságod,
mert nagyfágos d[olgokat tselekedtél]:
Kitsoda, Vr I[sten, te hozzád hasonl[ó? (19)

Vulgata

In te, Domine, speravi,
non confundar in aeternum:
in iustitia tua libera me,
et eripe me.
Potentiam tuam et iustitiam, Deus,
usque in altissima,
quae fecisti magnalia.
Deus, quis similis tibi? (18)

Psalmus LXXVIII. (77.) E zsoltár szakaszolásában a monasztikus hagyománytól eltérően választja meg az Öreg graduál a II. szakasz kezdetét.

Öreg graduál

I. Hallgaffad, én népem az én törvényemet:
Hajtsátok az ti füleiteket
az én [zámna[bejzédire.
II. Oh mely igen irgalmas és kegyelmes
az Vr I[sten, az b[űn[őkh[öz :
Vgy mint ki nem vezjté el az atyákat
az pu[ztában haragjából,
noha igen meg bujult vala ellenek. (38)

Vulgata

Attendite, populus meus, legem meam,
inclinate aurem vestram
in verba oris mei.
Ipse autem est misericors,
et propitius fiet peccatis eorum
et non perdet eos. (38)

A monasztikus hagyomány szerint
előbb kezdődik a II. szakasz:

Et dilexerunt eum in ore suo,
et lingua sua mentiti sunt ei. (36)

Psalmus LXXXIX. (88.) E zsoltárt háromba szakaszolja az Öreg graduál, nem a monasztikus hagyományt követi. A megosztás így más verseknél van.

Öreg graduál

I. Az Vrnak kegyelmeffjégét
mind örökké énekle[m]:
Minden nemzetségről nemzetfégre
hirdetem az te igaffágodat,
Vram, az én [zámmal.
II. Boldog nép az
mely tud az Vrb[an őrvendezni:
Vram, ezek az te ábrázatodnak
világoffágában biznak.

Vulgata

Misericordias Domini
in aeternum cantabo.
In generationem et generationem
annuntiabo veritatem tuam
in ore meo.
Misericordia et veritas
praecedent faciem tuam.
Beatus populus,
qui scit iubilationem. (15)

III. Meddiglen rejtet el
te magadot mi tőlünk,
Vr Isten, mind örökké?
Es meddig ég az te haragod
mint az tűz? (46)

Usquequo, Domine,
avertis
in finem,
exardescet, sicut ignis,
ira tua? (47)

A monasztikus hagyomány szerint hátrább tolódik a II. szakasz kezdete:

Tunc locutus es in visione sanctis tuis,
et dixisti: Posui adiutorium in potentem,
exaltavi electum de plebe mea. (20)

Psalmus XCIV. (93.) E zsoltárt az Öreg graduál szakaszolja, a monasztikus hagyomány nem.

Öreg graduál

I. Vram, bozjz[u állá]nak Istené:
Bozju allo Isten jelennél meg.
II. Boldog ember,
az kit te tanitanda]z, Vram:
Es az kit, az te törvényedre oktat]z. (12)

Vulgata

Deus ultionum Dominus,
Deus ultionum libere egit.
Beatus homo,
quem tu erudieris, Domine,
et de lege tua docueris eum. (12)

Psalmus CII. (101.) E zsoltárt szakaszolja az Öreg graduál, a monasztikus hagyomány nem.

Öreg graduál

I. Vram, halga]d meg az én imádl]gomat:
Es az én kiálta]om juffon te elődbe.
II. Kely fel, Vram,
és könyörülly az Sionon:
Mert ideje hogy könyörülly rajta,
mivel el jött az űdő. (13)

Vulgata

Domine, exaudi orationem meam,
et clamor meus ad te veniat.
Tu exurgens
misereberis Sion,
quia tempus miserendi eius,
quia venit tempus. (14)

Psalmus CIV. (103.) E zsoltárt, amelyet főntebb már láttunk, az Öreg graduál a monasztikus gyakorlattal csaknem egyezően szakaszolja, de a kezdővers ismétlésével bővíti a második szakasz elejét, mert utóbb választja meg a második szakasz határát.

Öreg graduál

I. Aldgyad én lelkem az Vrat:
En Vram Istenem felette igen fel
maga]ztaltattál ...

Vulgata

Benedic, anima mea, Domino,
Domine, Deus meus,
magnificatus es vehementer.

II. Aldgyad, én lelkem, az Vrat, ki igen fel
 magasztaltatot a [zeles tengeren:
 Mellyben vagynak [zámlalhatóan ufzo ál-
 latok, és apro állatok nagyokkal egybe. (25)

Hoc mare magnum,
 et spatiosum manibus,
 illic reptilia,
 quorum non est numerus. (25)

A monasztikus hagyományban a sza-
 kasz határa:

Quam magnificata sunt opera tua, Domine!
 Omnia in sapientia fecisti,
 impleta est terra possessione tua. (24)

Psalmus CV. (104.) E zsolttárt nem szakaszolja az Öreg graduál, de szakaszolja a monasztikus hagyomány.

Öreg graduál

Vulgata

[I.] Tisztellyétek az Vrat,
 és hijjátok segítségül az ő nevét:
 Hirdeljétek a' népek közöt az ő tselekedetit.
 [II.] Akkor mene az I[ra]el Aegyptomban:
 Es az Iakob bujdosék
 az Chámnak földén. (23)

Confitemini Domino
 et invoke nomen ejus,
 annuntiate inter gentes opera eius.
 Et intravit Israel in Aegyptum,
 et Iacob accola fuit
 in terra Cham. (23)

Psalmus CVI. (105.) E zsolttárt szakaszolja a monasztikus hagyomány, nincs szakaszolás az Öreg graduálban.

Öreg graduál

Vulgata

[I.] Ditsérjétek az Vrat, mert jó:
 Mert mind örökké vagyon
 az ő irgalma[ss]ága.
 [II.] Haragra inditák őtet
 az vérfengé[ne]k vizénél-is:
 Annyira hogy Mojes gonoszul járna
 ő miattok. (32)

Confitemini Domino, quoniam bonus,
 quoniam in saeculum
 misericordia eius.
 Et irritaverunt
 ad aquam Contradictionis,
 et vexatus est Moses
 propter eos,
 quia exacerbaverunt spiritum eius. (32)

Psalmus CVII. (106.) E zsolttárt is szakaszolja a monasztikus hagyomány, nincs szakaszolás az Öreg graduálban.

Öreg graduál

Vulgata

[I.] Ditsérjétek az Vrat, mert jó:
 Mert mind örökké vagyon
 az ő irgalma[ss]ága.

Confitemini Domino, quoniam bonus,
 quoniam in saeculum
 misericordia eius.

[II.] Mert minek utána [zól, [zélvezet támaszt: Melly az tenger habjait fel emeli. (25)	Dixit et stetit spiritus procellae, et exaltati sunt fluctus eius. (25)
---	---

Psalmus CIX. (108.) E zsoltárt úgy szakaszolja az Öreg graduál, amint föntebb már láttuk, hogy a kezdőverset itt is megismétli a második szakasz elején.

Öreg graduál

I. En ditséretemnek Ijtene:
Ne halgas kérlek tégedet.

II. En ditséretemnek Ijtene:
Ne halgas kérlek tégedet.
Mert [zegény vagyok és [zűkölködő:
Es az én [zivem
Én bennem meg [ebeffítettet. (22)

Vulgata

Deus laudem meam
ne tacueris,
quia os peccatoris et os dolosi
super me apertum est.
Libera me,

quia egenus et pauper ego sum
et cor meum
turbatum est intra me. (21)

Psalmus CXVIII. (117.) E zsoltárt az Öreg graduál szakaszolja, a monasztikus hagyomány nem.

Öreg graduál

I. Hirdeffétek az Vrat, mert igen jó:
Mert mind örökké meg marad
az ő irgalma[ffága.
II. Az kő mellyet az éppítők
meg vetettek:
Az lótt [zegelet kővé. (22)

Vulgata

Confitemini Domino, quoniam bonus,
quoniam in saeculum
misericordia eius.
Lapidem, quem reprobaverunt
aedificantes,
hic factus est in caput anguli. (22)

Psalmus CXXXIX. (138.) E zsoltárt szakaszolja a monasztikus hagyomány, nincs szakaszolás az Öreg graduálban.

Öreg graduál

[I.] Vram te meg kiferítettél,
és i[mér]z engemet:
Te tudod az én ülément, és fel kelément,
és távol látod az én gondolatimat.
[II.] Ha azt mondándom–is,
talám az [etit]eg el fedez engemet:
Az [etit]eg–is világos[ffág lé]zen
én környülem. (11)

Vulgata

Domine, probasti me
et cognovisti me,
tu cognovisti sessionem meam
et surrectionem meam.
Et dixi: Forsitan tenebrae
conculcabunt me,
et nox illuminatio
in deliciis meis. (11)

Psalmus CXLIV. (143.) E zsolnárt is szakaszolja a monasztikus hagyomány, nincs szakaszolás az Öreg graduálban.

Öreg graduál

[I.] Aldot légyen az Vr, az én kőfziklám,
ki tanította az én kezeimet hadakozásra:
Es az én ujjaimat az viadalra.
[II.] Isten új éneket éneklek téneked:
Tíz huru hegedűvel
mondok néked ditséretet. (9)

Vulgata

Benedictus Dominus Deus meus,
qui docet manus meas ad praelium
et digitos meos ad bellum.
Deus canticum novum cantabo tibi,
in psalterio decachordo
psallam tibi. (9)

Psalmus CXLV. (144.) E zsolnárt is szakaszolja a monasztikus hagyomány, itt sincs szakaszolás az Öreg graduálban.

Öreg graduál

[I.] Magasztallak tégedet Isten én királyom:
Es áldó az te nevedet
mind örökkön örökké.
[II.] Ditsérnek tégedet, Vram,
minden te teremtet állatid :
Es az te fiaid áldonak tégedet. (10)

Vulgata

Exaltabo te Deus meus Rex,
et benedicam nomini tuo
in saeculum et in saeculum seculi.
Confiteantur tibi, Domine,
omnia opera tua,
et sancti tui confiteantur tibi. (10)

A monasztikus zsolozsmában tehát *volt divízió* még a következő hat zsolnártban is (köztük három vesperás-zsolnártban): 69. (68.), 106. (105.), 107. (106.), 139. (138.), 144. (143.), 145. (144.) Ezekben a zsolnárokban az Öreg graduál nem alkalmaz szakaszolást.

Ezzel ellentétben *nincs divízió* a monasztikus hagyomány szerint másik hat zsolnártban (köztük egy laudes-zsolnártban) 30. (29.), 34. (33.), 70. (69.), 93. (92.), 101. (100.), 118. (117.). Az Öreg graduálban viszont van szakaszolás mind ezekben a zsolnárokban.

Hat zsolnártban tehát nincs divízió az Öreg graduálban, ellenben másik hatban igen. Ez eltérés. Végeredményben tizennégy zsolnárt szakaszol az Öreg graduál is, tehát ugyanannyit, mint a monasztikus hagyomány. Mondanom sem kell, a 119. (118.) zsolnártban magától értődő a szakaszolás. A szakaszokat jelölő héber betűket Szenci Molnár Albert is beiktatta a gyülekezeti énekeskönyvbe a genfi zsolnárok megfelelő versei elé.

Az Öreg graduálban a szakaszolás így jó kétharmad részében azonos a monasztikus bencés hagyománnyal, határai is egybeesnek a Vulgata latin szövegében használatos divízióval. Ebből látszik, hogy az Öreg graduál ezekben nem újított semmit, hanem a magyar zsolnárkönyvbe átmentette a valamilyen csatornán át ismert, illetve megszokott monasztikus hagyományt. Az eltérő egyharmad, valamint a 104. (103.) és 109. (108.) zsolnárt második szakaszának

kezdeté, amely a zsoltár kezdőversét egészben vagy részben felidézi, teljesen előzmény nélküli hazai vagy protestáns megoldást sejtet. Egyes (ma már nem létező) kéziratos graduálok is őrizhették a szakaszolás ilyen gyakorlatát, így aztán az Öreg graduál is folytatta a szokást, amely tehát nem a zsoltárszövegek hosszúságából következett, hisz bizonyos hosszú zsoltárokból sincs szakaszolás. Az Öreg graduál ama példányai, amelyekben vannak a recitálást igazgató szótagjelölések (neumák), mutatják, hogy valóban használatosak voltak a szertartásban úgy is ezek a zsoltárok, hogy ezeknek csak egyik vagy másik szakaszát imádkozták.

A kezdővers ismétlése csak a két főntebb mondott zsoltárban van meg. Tizenkét másik zsoltárnál, ahol van divízió, a kezdővers megismétlésével nem találkozunk. A dolog érdekessége, hogy ezt a megoldást két olyan zsoltárban találjuk, amelyeknek a szövegében csak minimális eltérések vagy szóalakváltozások vannak a Vizsolyi Biblia szövegéhez képest (az Öreg graduál lényegében a Vizsolyi Bibliára támaszkodik, de egyes zsoltárokból, különösen a Zsoltárkönyv elején, vannak átalakítások, módosítások, itt a kéziratos és szóbeli hagyomány hol csekélyebb, hol tetemesebb mértékben érvényesült).⁴

*

A szakaszolás nem általános a protestáns graduálokban, de például a XVII. század közepén (1642–1653) másolt és a XVIII. századnak még a második felében is használt Bélyei graduálban szintén megtaláljuk.⁵ Csak részlegesen adatolhatjuk e délvidéki graduálban ezt a jelenséget, mert nincs meg Psalteriumában a szakaszolt zsoltárok közül a 68., 69., 89., 94., 104–107., 109., 118., 139., 144., 145. számú.

E kéziratos graduálban tehát hét szakaszolt zsoltárt találunk:

- 9. I. Diczerem a3 Urat tellies J3zivemből (Confitebor tibi Domine in toto corde meo);
- 9. II. Psalmi ei,de Continuatio. Könyörüly en raytam Uram, es J3badits meg engemet a3 halálnak kapuiból ... (Miserere mei, Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.)

Öt szakaszolt zsoltárnak csak az I. felét írták le:

- 18. (17.) I: Szeretlek tegedet oh en Uram J3tenem (Diligam te, Domine);
- 31. (30.) I: Te benned biztam J3ten (In te, Domine, speravi); a főntebb említett szokás szerint a zsoltárnak nem az első öt, hanem nyolc versét másolták;

⁴ Másutt foglalkoztam a kérdésnek a szöveghagyományra vonatkozó egyes részleteivel, vö. Fekete Csaba: „Az Öreg graduál Zsoltárkönyvének nyomtatott és kéziratos hagyománya”, in *Magyar Nyelvtudományok*. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének évkönyve. XXXIX. 165–176.

⁵ A többi kéziratos graduál vizsgálatára jelenleg nincs módomban.

35. (34.) I: Perely Uram az én velem perlekkel (Iudica, Domine, nocentes me);
 37. (36.) I: Ne bofjzlonkodgyal az Jftentelenekre (Noli aemulari in malignantibus);
 102. (101.) I: Uram, halgasd meg az en imatfagomat (Domine, exaudi orationem meam).

Egy zsoltárnak csak a második szakasz másolták le:

Psalmi 71. continuatio: Föl magafztaltatot, oh Ur Jften az te igazfagod ... (Potentiam tuam et iustitiam, Deus, usque ad altissima, quae fecisti, magnalia.)

*

A szakaszolásnak még egy általánosabbnak tekinthető jelére bukkanunk a fön-
 tebb is megemlítet egyik kompléta-zsoltárban. A 31. (30.) zsoltárnak csak az
 első öt (a Vulgata szerint hat) versét írták le például a Batthyány/Ráday gra-
 duálban, ellenben a háromba szakaszoló Öreg graduálnál másutt van a határ,
 és így eszerint az első szakasz nyolc vers, amint ezt a Bélyei graduálban is
 találjuk. Ennél a zsoltárnál tehát kétféle szakaszolás volt szokásos.